

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 378.016:[78:908]:37.091.313

Вікторія Гура

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-7618-8113

DOI 10.24139/2312-5993/2022.02/209-219

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ МАЙБУТНІХ ОРКЕСТРОВИХ МУЗИКАНТІВ

У статті розглядається актуальна проблема професіоналізації в мистецькій сфері та обґрунтовується значення щодо набуття комплексу професійних знань та вмінь студентів – майбутніх оркестрових музикантів: особливостей оркестрового письма, мислення, знання функцій музичної тканини, типів партитур для різних оркестрів, характеристик музичних інструментів, оволодіння навичками інструментування музики для різноманітних інструментальних складів.

Ключові слова: професіоналізація, акмеологія, професійне та особистісне зростання, оркестровий музикант, педагогічні умови, оркестр, професійні знання та вміння, інструментально-виконавська підготовка в оркестровому класі, інтегральна компетентність.

Постановка проблеми. Професійна компетентність, педагогічна майстерність, професійна зрілість – генеза особистості в процесі професіоналізації.

Ідея професійного розвитку майбутнього педагога знаходить своє продовження в положеннях інших наук: професійній педагогіці, акмеології, філософії освіти, психології тощо.

Різноплановість вивчення професійного розвитку в педагогічній сфері відбивається в Законі «Про вищу освіту», «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», Міжнародній стандартній класифікації зайнятості.

«Головне завдання вищої школи – професійна підготовка студентів, формування фахівців із вищою освітою, здатних до творчості, прийняття оптимальних рішень, таких, що володіють навичками самоосвіти й самовиховання, уміють узгоджувати свої дії з діями інших учасників спільної діяльності» (Закон України «Про вищу освіту», 2014).

Аналіз актуальних досліджень. Психологічні закономірності розвитку особистості майбутнього професіонала розглядають науковці: Г. Дмитренко, Є. Клімов, А. Маркова, Ю. Поваренков, В. Шадріков; формування професійного потенціалу – І. Зязюн, Є. Рогов, С. Сисоєва; професійного становлення – О. Дубасенюк, С. Дружилов, І. Колеснікова, В. Орлов, В. Сластьонін та багато інших.

Питання професіоналізації лежить в основі праць таких науковців, як: В. Андрущенко, В. Бондар, О. Глузман, Н. Гузій, С. Клепко, В. Ковальчук, В. Луговий, Н. Ничкало.

Системні погляди щодо питань педагогічної професійної діяльності викладача вищої школи містяться у фундаментальних доробках Л. Артемової, С. Гончаренка, Н. Кузьміної, О. Мороза, Н. Ничкало, М. Скрипник, М. Фіцули.

Проблеми професійного розвитку викладача музичного мистецтва актуалізовано у працях М. Артюшиної, Т. Бурлаєнко, О. Єременко, А. Козир, О. Михайличенка, О. Отич, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Рудницької, Н. Сегеди, В. Сидоренко, Т. Смирнової, Т. Танько, Д. Щербини, О. Щолокової.

Цілісне бачення проблематики професійного розвитку викладача музичного мистецтва формується на методологічних засадах мистецької освіти початку XXI століття, які безперечно стосуються окремих аспектів професіоналізації в музично-педагогічній галузі. На сьогодні ми маємо продуктивні наукові школи з питань підготовки майбутнього вчителя музики: формування естетичних смаків та ідеалів майбутніх учителів музики (Г. Падалка); основи музичного сприймання школярів (О. Ростовський) та майбутнього вчителя музики (О. Рудницька); професійне зростання студентів вищої школи до художньо-естетичної освіти школярів (О. Щолокова); формування духовного потенціалу студентів (О. Олексюк); теоретико-методичні засади диригентсько-хорової освіти у ЗВО (Т. Смирнова); професійне становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін (В. Орлов); формування професійної майстерності вчителів музики в багаторівневій освіті (А. Козир) та інші.

Проблеми набуття професійних знань та вмінь у майбутніх оркестрових музикантів у системі вищої мистецької освіти ґрунтуються на концептуальних положеннях І. Беха, І. Зязюна, О. Савченко, О. Сухомлинської та інших.

Окремі аспекти інструментально-виконавської підготовки в оркестровому класі розглядаються в наукових працях А. Болгарського, О. Ільченка, В. Лапченка, Т. Паньків, В. Федоришин.

Водночас питання навчання та виховання майбутнього оркестрового музиканта у вищій школі досліджено недостатньо. Відсутні обґрунтовані теоретико-методичні умови й педагогічні засоби вирішення проблеми.

Мета статті – розглянути проблему професіоналізації у мистецькій сфері, зокрема оволодіння студентами вищої школи комплексом фахових знань та вмінь, необхідним для майбутньої оркестрової діяльності.

Категорія «професіоналізація» досить часто використовується в науково-дослідній літературі.

Професіоналізація – це цілісний безперервний процес становлення особистості фахівця, який починається з моменту вибору майбутньої професії та завершується, коли особистість припиняє активну трудову діяльність (Професіоналізація).

Основні напрями професіоналізації:

1. Професіоналізуються всі пізнавальні процеси: професійне сприймання і професійна спостережливість, професійна пам'ять, професійна уява, професійне мислення. Формується професійна настанова на всі пізнавальні процеси.

2. Фахівець із вищою освітою повинен оволодіти не тільки знаннями, уміннями та навичками, а й самостійно виробляти засоби досягнення поставлених професійних цілей, а для цього повинні бути сформовані механізми планування своєї діяльності, програмування своїх дій, оцінки результатів і їх корекція.

3. Особистість студента набуває професійної спрямованості, що має такі прояви:

- професійна мотивація, загальне позитивне ставлення, схильність і інтерес до професійної діяльності (прагнення до реалізації смислу служіння суспільству, державі, людям);
- розуміння і прийняття професійних завдань з оцінкою власних ресурсів для їх розв'язання;
- бажання вдосконалювати свою підготовку до професійної діяльності, підсилюються мотиви самоосвіти і самовиховання;
- планування задовольняти матеріальні й духовні потреби, займаючись працею в галузі своєї професії.

У соціально-психологічній літературі поняття «професіоналізм» і «професіоналізація» розглядаються по-різному. Під професіоналізмом розуміють результат, сформовану систему, якісну характеристику або рівень досконалості, а під професіоналізацією – процес досягнення цього результату.

Н. Сегеда, у своїй монографії, розглядає процес професіоналізації як достатньо пізній етап професійного розвитку

викладача музичного мистецтва. «Визначальною педагогічною властивістю професійного розвитку, його педагогічним геномом, що гарантує збереження і вдосконалення буттєвого смислу професії викладача вищої школи, ми вважаємо професійне зростання викладача музичного мистецтва» (Сегеда, 2011, с. 154). Це припущення базується на гностичних концептуальних операціях:

1) визначення поняття «геном» (термін ввів німецький ботанік Г. Винклер для позначення специфічного генетичного матеріалу), його трактування в педагогіці;

2) визначення функціональних ознак для визначення педагогічного змісту поняття «геному», «підведення видового поняття під родове».

Концептуальна ідея професійного зростання як педагогічного генома, як вважає науковець, ґрунтується на моделі наукового пізнання і близьке за смислом до «зростання». Особистісне зростання – саморозвиток, який виявляється в активно перетворювальній діяльності людини відносно себе і власного досвіду та відбиває суб'єктні характеристики особистості (Сегеда, 2011, с. 154). Воно є системно-процесуальним феноменом з низкою характеристик:

- цілісність;
- структурність;
- відкритість.

Професійний розвиток майбутнього педагога знаходить своє продовження в акмеології. Акмеологія – («акме» - «вершина») – комплексна дисципліна, яка вивчає кінцеві або часткові цілі людини, що стають досягненнями. Видатні дослідники акмеології: О. Бодальов, В. Бранський, Ю. Гагін, А. Деркач, Н. Кузьміна, С. Пожарський, П. Флоренський. Ці вчені розглядають акмеологію як сутність, яка осягається розумом і характеризується вершинними ознаками, що проявляється в таких властивостях, які розкривають сутність визначення акме: вищий ступінь будь-чого; вищий ступінь розвитку; вершина, квітуча сила, досконалість; вершина, як зрілість усього; вершина досконалості в людині; вершина, розквіт здібностей людини; вершина як фізична, особистісна і суб'єктивна зрілість людини; вершина в обраній професійній діяльності; вершина як результат діяльності; вершина як реалізація творчих здібностей; вершина досконалості й могутності (Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід, 2011, с. 5).

Відповідно до загальноєвропейського освітянського простору, формування професійної компетентності майбутнього педагога

здійснюється за трьома напрямками: фахова підготовка, методологічна культура, педагогічна творчість.

А. Сбруєва включає в модель сучасного фахівця:

- 1) модель діяльності;
- 2) модель професійних характеристик;
- 3) модель розвитку (Сбруєва, 2005, с. 159).

Особистісно-професійні акмедосагнення мають неабияке значення у професійному становленні студента – майбутнього педагога. Без високих результатів неможливе професійне самовдосконалення. В особистісних акмедосагненнях людина черпає енергію для свого професійного зросту, вона самоусвідомлює й самооцінює рівень свого професіоналізму, виявляє потенційну готовність до його вдосконалення. Тому формування психологічної установки на особистісні акмедосагнення – важлива передумова професійного зростання.

Використання ідей акмеології дозволяє теоретично обґрунтувати індивідуальний компетентно-професійний стиль організації фахової діяльності студента, підвести його до оволодіння системою музично-педагогічного самоуправління. У цьому процесі акмеологічний підхід є стрижнем суб'єктивно оптимальної траєкторії самореалізації особистості у процесі професійної діяльності, її інтегралом (Козир, 2018, с. 359).

Підготовка студентів вищої школи спеціальності «Музичне мистецтво» спрямована на формування *інтегральної компетентності* майбутнього фахівця, яка має на меті закріплення теоретичних знань та вдосконалення практичних умінь фахівця, зорієнтованого на успішне здійснення професійної діяльності в галузі музичного виконавства.

Цикл професійної підготовки майбутнього оркестрового музиканта включає *комплекс* обов'язкових навчальних дисциплін. Серед них «Читання оркестрових партитур», «Інструментування», «Інструментознавство», «Основи оркестровки для симфонічного оркестру», «Аранжування» тощо.

Навчання студентів спеціальності «Музичне мистецтво» передбачає інтеграцію знань, умінь і навичок із таких фахових дисциплін: «Елементарна теорія музики», «Гармонія», «Поліфонія», «Історія оркестрових стилів», «Оркестровий клас», «Аналіз музичних форм», «Ансамбль» тощо.

Вивчення цих навчальних дисциплін сприяє формуванню у студентів низки фахових та загальних компетентностей:

- інтегральна – здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі інструментально-виконавського мистецтва, що передбачає застосування системи інтегрованих художньо-естетичних знань із теорії, історії музики, педагогіки та виконавства, спрямованих на розвиток здатності особистості до художньо-творчої самореалізації й культурного самовираження в галузі музичного мистецтва;
- комунікативна – здатність до міжособистісного спілкування та взаємодії, здатність працювати в команді;
- світоглядна – передбачає формування ціннісно-орієнтаційної позиції, збереження національних духовних традицій;
- інформаційна – здатність до самостійного пошуку та оброблення інформації з різних джерел для розгляду конкретних питань. Здатність до ефективного використання інформаційних технологій у соціальній та професійній діяльності;
- самоосвітня – здатність до самостійної пізнавальної діяльності, самоорганізації та саморозвитку. Спрямованість на розкриття особистісного творчого потенціалу та самореалізацію. Прагнення до особистісно-професійного лідерства та успіху;
- мистецтвознавча – здатність розуміти базові теоретичні та практичні закономірності музичного мистецтва, усвідомлювати його художньо-естетичну природу; застосовувати базові знання провідних музично-теоретичних систем та концепцій, історичних та культурологічних процесів розвитку музичного мистецтва в музикознавчій, виконавській та педагогічній діяльності;
- музично-теоретична – здатність застосовувати в навчальній та професійній діяльності знання з історії і теорії музики, сольфеджіо, гармонії, поліфонії, аналізу музичних творів;
- інструментально-виконавська – здатність створювати та реалізовувати власні художні концепції в інструментально-виконавській діяльності, аргументовані знанням музичних стилів різних епох та володінням техніками, прийомами й виконавськими методиками;
- музично-інформаційна і технологічна – спроможність використовувати мультимедійні програми, здатність до

самостійного пошуку інформаційного матеріалу в мережі Інтернет, нотних збірниках;

- концертно-сценічна – здатність до культурно-освітньої та концертновиконавської діяльності в умовах публічного виступу.

У більшості випадків студенти, які навчаються в закладі вищої освіти, недостатньо володіють теоретичними знаннями в галузі оркестрового виконавства, тому виникає потреба проводити, паралельно з лекціями, заняття-практикуми та індивідуальні заняття.

Індивідуальна робота студентів передбачає створення сприятливих умов для реалізації індивідуальних можливостей здобувачів освіти через індивідуально-спрямований розвиток їх здібностей і творчу діяльність. При цьому викладач повинен допомогти правильно організувати роботу студента, зупинитися на складних моментах, надавати консультації.

У свою чергу, у вільний від навчальних занять час, студент повинен навчитися засвоювати початковий матеріал самостійно: дібрати і прослухати аудіо записи, переглянути відео у виконанні різних провідних інструментальних колективів, розписати партитури, партії, проаналізувати твори, відвідати концерти тощо.

У результаті вивчення навчальних дисципліни студент повинен знати: оркестровку для симфонічного оркестру; історичні закономірності розвитку оркестрового виконавства; специфіку читання оркестрової партитури, особливості її редукції та ампліфікації; типи оркестрової фактури, особливості оркестрового письма; функції музичної тканини в оркестровій партитурі; конструктивні та виражальні можливості музичних інструментів; усвідомлювати специфіку кожного музичного інструменту тощо, а також уміти: здійснювати читання оркестрової партитури за фортепіано; аналізувати оркестрову фактуру та визначати функції музичної тканини та оркестрових груп інструментів; орієнтуватись у нотації та звучанні транспонуючих інструментів симфонічного оркестру; інструментувати музику для різних інструментальних складів, оркеструвати елементарні музичні композиції для симфонічного оркестру тощо.

Значний потенціал для появи педагогічних ідей має народна музика. Народна пісня є джерелом класичної музичної культури та незамінним засобом творчого розвитку студентів. Завдяки особливостям народної пісні: чіткості ритмічного малюнку, повторності мотивів, куплетів, варіаційності форм тощо доцільне використання як

винятково цінного матеріалу в мистецькому освітньому процесі навчання студентів. Наприклад, «Ой не світи, місяченьку», «Зеленес жито», «Глибока кирниця», «Розпрягайте, хлопці, коней», «Ой я знаю, що гріх маю», «Ой, Марічко». Використовуючи народні традиції українського народу, багатий вітчизняний інструментарій, та застосовуючи все це в навчанні та вихованні студентів, викладач має можливість для формування професійних якостей майбутнього музиканта, ціннісних орієнтацій, розвивати і вдосконалювати музичне мислення, творчу активність, збагачувати інтонаційний слухацький досвід та виховувати громадянську позицію оркестрантів.

Певної, однозначної, виключно однієї методики роботи над партитурою не існує, оскільки це творчий процес, який залежить від знань, умінь та навичок самого керівника оркестру, тобто від його досвіду. Але, вивчаючи праці диригентів оркестрів, робимо висновок, що є певні правила, рекомендації, методичні коментарі щодо підбору репертуару, розучування, роботи з оркестром або ансамблем, методики проведення репетиційної роботи, методичних рекомендацій із диригування тощо.

А. Степанюк пропонує такі основні етапи роботи над партитурою:

- ознайомлення з партитурою;
- вивчення партитури;
- художньо-виконавський аналіз партитури;
- диригентський аналіз партитури;
- за потреби переінструментовка (внесення змін до партитури).

«Етап ознайомлення з партитурою варто розпочати з детального аналізу. На цьому етапі важливо дізнатися загальні відомості про композитора, події, факти, покладені автором в основу написання твору. Також бажано прослухати виконання цього твору, але при цьому створити свою концепцію та інтерпретацію. Наступний етап (вивчення партитури) – програвання на інструменті. Після ознайомлення зі звучанням партитури варто переходити до її теоретичного опрацювання, детального аналізу тексту, значення кожної ліги, динамічні відтінки, зауважити штрихи. Найважливіше у вивченні партитури – з'ясування особливостей складу оркестру, визначення засобів виразності (мелодії, фактури, гармонії, форми, темпу, динаміки, ритму тощо), специфіки викладу музичного матеріалу), що уможливорює розуміння драматургії твору. Обов'язково слід приділити значення інструментовці, зрозуміти

образно-сміслові навантаження тембрів кожного інструменту певного твору. Бажано фіксувати в партитурі уточнююче нюансування, робити словесні позначення, що допоможе повніше виразити характер мелодії» (Степанюк, 2020, с. 8).

Ефективність педагогічного процесу залежить від глибокого розуміння умов, у яких відбувається становлення майбутнього фахівця. Тому *педагогічними умовами* підготовки майбутнього оркестрового музиканта в системі вищої професійної освіти є:

- особистісні характеристики музиканта (комплекс відповідних знань, умінь та навичок);
- майбутня професійно-педагогічна діяльність;
- творче самовираження;
- колективна музична діяльність;
- розвиток особистісних професійних якостей;
- концертна діяльність.

Отже, студенти-оркестранти, порівняно з іншими, мають більш високий рівень:

- професійної підготовки;
- знань у галузі інструментально-виконавської діяльності;
- здатності здійснювати самостійну творчу діяльність;
- добирати відповідні методи і прийоми для вирішення творчих завдань;
- уміння організовувати позашкільну виховну роботу в ЗЗСО;
- здійснювати самоаналіз і самоконтроль (Бродський, Горбенко та Сметана, 2016, с. 12).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, сучасний артист симфонічного оркестру повинен володіти не тільки виконавськими навичками видобування звуків різної висоти та гучності, а й високоосвіченою творчою особистістю, обізнаною з особливостями музики різних епох, напрямів, течій, різноманітним стилем письма багатьох композиторів. Такий професійний музикант здатен забезпечити значно більше, ніж технічно правильне відтворення своєї партії.

Викладені положення відкривають нові можливості дослідження науково-методичних засад професійного розвитку студентів вищої школи – майбутніх педагогів, оркестрових музикантів.

ЛІТЕРАТУРА

Бродський, Г. Л., Горбенко, О. Б., Сметана, С. О. (2016). *Оркестровий клас*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка (Brodsky, G. L., Gorbenko, O. B.,

- Smetana, S. O. (2016). *Orchestral class*. Kirovograd: RVV KSPU named after V. Vinnychenko).
- Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-vukraini-02-10-2020.pdf> (*Law of Ukraine "On Higher Education"* of 01.07.2014 № 1556-VII. Access mode: <https://mon.gov.ua/storage/app/Media/rizne/2020/09/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-vukraini-02-10-2020.pdf>).
- Козир, А. В. (2018). Акмеологічні засади формування професійної майстерності майбутніх викладачів мистецьких дисциплін. *Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти: монографія*, (сс. 359-399). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова (Kozyr, A. V. (2018). *Acmeological bases of formation of professional skill of future teachers of artistic disciplines. Theory and methodology of professional and pedagogical training of educational personnel: acmeological aspects: monograph*, (pp. 359-399). Kyiv: NPU named after M. P. Drahomanov).
- Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS24863> (*The concept of national-patriotic education of children and youth*. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/docment/mus24863>).
- Професіоналізація. Режим доступу: <https://www.psyh.kiev.ua> (Професіоналізація (Professionalization. Retrieved from: <https://www.psyh.kiev.ua//Professionalization>).
- Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід (2011). О. А. Дубасенюк (ред.). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка (*Professional pedagogical education: acme-synergetic approach* (2011). O. A. Dubaseniuk (ed.). Zhytomyr: ZhSU named after I. Franko).
- Сбруєва, А. А. (2005). *Порівняльна педагогіка*. Суми: Університетська книга (Sbruieva, A. A. (2005). *Comparative pedagogy*. Sumy: University Book).
- Сегеда, Н. А. (2011). *Професійний розвиток викладача музичного мистецтва: історія, методологія, теорія*. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова (Segeda, N. A. (2011). *Professional development of a teacher of musical art: history, methodology, theory*. Kyiv: NPU named after M.P. Drahomanov).
- Сисоєва, С. О., Батченко, Н. Г. (2011). *Вища освіта України: реалії сучасного розвитку*. К.: ВДЕКМО (Sysoieva, S. O., Batchenko, N. G. (2011). *Higher education of Ukraine: realities of modern development*. K.: ДОСКО).
- Степанюк, А. С. (2020). *Методика роботи з аматорськими інструментальними колективами*. Ужгород (Stepaniuk, A. S. (2020). *Methods of working with amateur instrumental teams*. Uzhgorod).
- Хоружа, Л. Л. (2018). Інваріантність та варіативність професійної діяльності викладача вищої школи в епоху змін. *Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти: монографія*, (сс. 40-58). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова (Khoruzha, L. L. (2018). *The invariance and variability of professional activity of the teacher of higher education in the age of change. Theory and methodology of professional and pedagogical training of educational personnel: acmeological aspects: monograph*, (pp. 40-58). Kyiv: NPU named after M. P. Drahomanov).

SUMMARY

Hura Viktoriia. Professionalization of future orchestral musicians.

The article considers the current problem of professionalization in the art field and substantiates the importance of acquiring a set of professional knowledge and skills of students – future orchestral musicians: features of orchestral writing, thinking, knowledge of musical tissue, types of scores for different orchestras, characteristics of musical instruments, instrumental skills for various instrumental compositions.

It is noted that orchestra students, compared to others, have a higher level of professional training; knowledge in the field of instrumental and performing activity; ability to carry out independent creative activity; select appropriate methods and techniques for solving creative tasks; the ability to organize out-of-school educational work in general secondary education institutions; carry out self-analysis and self-control.

The pedagogical conditions for training a future orchestral musician in the system of higher professional education include personal characteristics of the musician (complex of relevant knowledge, abilities and skills); future professional and pedagogical activity; creative self-expression; collective musical activity; development of personal professional qualities; concert activity.

Key words: professionalization, acmeology, professional and personal growth, orchestral musician, pedagogical conditions, orchestra, professional knowledge and skills, instrumental and performance training in an orchestral class, integral competence.

УДК 371.372

Ма Ши

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ORCID ID 0000-0002-0057-3576

DOI 10.24139/2312-5993/2022.02/219-232

ЗАСВОЄННЯ ПОНЯТЬ ЯК ЗАВДАННЯ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена педагогічній проблемі оволодіння поняттями в процесі мистецької освіти. Автор уточнює категорії «уявлення», «поняття» і «знання», виявляє їх психологічну природу, їх спорідненість та відмінні властивості, їх специфіку в музичній сфері. Установлюються відповідні положення, що мають бути покладені в основу методики засвоєння понять про музику в освітньому процесі.

Ключові слова: поняття, уявлення, емпіричні та теоретичні знання, музична освіта.

Постановка проблеми. Формування понять про явища дійсності – одне з головних завдань освіти, яка знаходиться в центрі будь-якої освітньої практики, незалежно від форми, масштабу, інституційного статусу, національних, вікових, гендерних та інших її властивостей. На поняття спирається здатність логічного судження, аналітичних і синтетичних розумових дій, критичного, прогностичного